

Llengua i societat

1. Les llengües del món

GUIÓ

1. La diversitat lingüística
2. La classificació de les llengües
3. Les llengües d'Europa
4. Les llengües romàniques

I. La diversitat lingüística

Tots els humans tenim la **facultat** innata del **llenguatge**, que es manifesta en la capacitat d'adquirir una o més **llengües**. És una facultat única i distintiva de la nostra espècie, i no es coneix cap societat humana que no usi una llengua com a vehicle de comunicació.

La gran **varietat de grups** humans i de cultures que hi ha al món té un reflex en la **diversitat lingüística**; avui dia, arreu del món, es parlen entre 6.000 i 6.800 llengües. Aquest mosaic lingüístic tan divers s'explica, d'una banda, per l'**evolució** interna d'antigues llengües i, de l'altra, per la diversitat de **formes de vida** que diferents grups humans han anat configurant al llarg de milers d'anys.

Aquesta **realitat** lingüística és **dinàmica** i està sotmesa a canvis provocats per l'evolució social, política i econòmica de la humanitat i de cada societat en particular. A tall d'exemple, es calcula que al segle XV es parlaven unes 10.000 llengües, mentre que ara no se'n parlen més de 6.800, i es preveu que, durant el segle XXI, en desapareixeran més de 2.000.

2. La classificació de les llengües

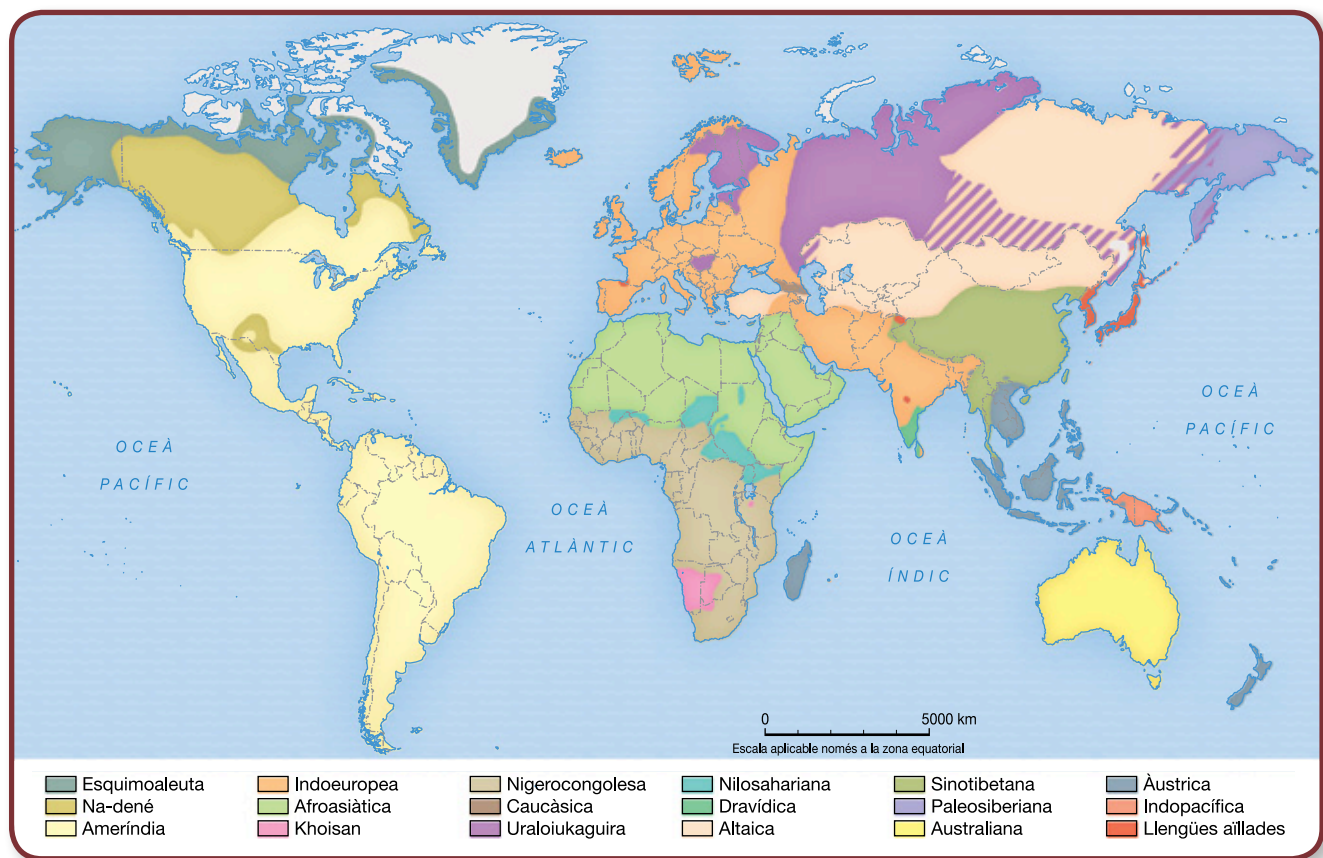
Cada **llengua** es troba associada a una **cultura**, la qual ha deixat les seves petjades principalment en el lèxic. La desaparició d'una llengua representa, doncs, l'extinció d'una visió singular del món; és una reducció de la diversitat i, per tant, de la riquesa que hem heretat de la història de la humanitat. La mort d'una llengua és comparable a l'extinció d'una espècie animal o vegetal: és una pèrdua irreparable que fa més pobre el nostre món.

Les llengües del món se solen classificar d'acord amb **criteris lingüístics** (llavors parlem de classificació genètica i de classificació tipològica) i **criteris d'ús** (en aquest cas, parlem d'estatus, de vitalitat i de nombre de parlants).

2.1. Classificació genètica

La classificació genètica de les llengües es basa en la noció de **parentiu lingüístic**. Una **família lingüística**, doncs, és el conjunt de llengües que presenten un **origen comú** i, per tant, comparteixen característiques lèxiques i estructurals.

Famílies lingüístiques	
Famílies de llengües eurasiàtiques	indoeuropea, uraloiukaguira, caucàsica, paleosiberiana i altaica
Famílies de llengües africanes	afroasiàtica, nilosahariana, nigerocongolesa i khoisan
Famílies de llengües del centre i el sud-est d'Àsia i Oceania	dravídica, sinotibetana, àustrica, indopacífica i australiana
Famílies de llengües d'Amèrica	ameríndia, esquimoaleuta i na-dené

Distribució geogràfica de les principals famílies lingüístiques que es parlen al món.

2.2. Classificació tipològica

La classificació tipològica de les llengües es basa en les **similituds estructurals**, és a dir, en la manera de formar les unitats lingüístiques (principalment les paraules, els sintagmes i les oracions). La classificació tipològica més usual agrupa les llengües en els tres grups següents:

- Les llengües aïllants**, com el xinès i moltes altres del sud-est d'Àsia. Es caracteritzen perquè els elements oracionals estan configurats com a unitats invariables (sense morfemes flexius). Per exemple, el xinès, per expressar «Ella no t'estima gaire» ha de dir: *Ta bu tai xi-huan ni* («Ella no gaire estimar tu»).
- Les llengües flexives**, com les llengües romàniques, pertanyents a la família indoeuropea. Es caracteritzen perquè la majoria de mots tenen diverses formes en funció dels morfemes flexius (gènere: *blau, blava*; nombre: *blau, blaus, blava, blaves*; persona: *pinto, pintes, pinta*; etc.).
- Les llengües aglutinants**, com les llengües del subgrup turquès, pertanyents a la família altaica. Es caracteritzen perquè, a partir de morfemes diversos, poden formar unitats lèxiques que nosaltres només podem expressar recorrent a sintagmes més o menys com-

plexos. Així, en turc, «la casa» es diu *ev*; «les cases», *evler* (-*ler*, morfema de plural); «la seva casa», *evi* (-*i*, morfema possessiu); «les seves cases», *evleri*; «des de la casa», *evden* (-*den*, morfema que indica 'des de'); «des de les seves cases», *evlerinden*, etc.

2.3. L'estatus

L'estatus d'una llengua és determinat per la posició jurídica, política i social que ocupa en un territori. Pel que fa a la **regulació jurídica**, hi ha llengües privilegiades o dominants que tenen el **rang d'oficial** (l'estat disposa que siguin utilitzades en l'Administració, l'ensenyament i la justícia) i tots els ciutadans tenen el deure de conèixer-les; en canvi, hi ha llengües que no estan emparades jurídicament: són llengües sense regulació i, per tant, relegades a àmbits d'ús privats.

2.4. La vitalitat

L'ús lingüístic determina el grau de vitalitat d'una llengua. Així parlem de **llengües normalitzades**, quan s'utilitzen de manera estable en els diferents àmbits socials; de llengües **en procés de normalització**, quan estan en via de recuperació d'àmbits socials que abans no tenien o que havien perdut, i de **llengües en procés de substitució**, quan perden progressivament àmbits socials en favor d'una altra llengua, que és la privilegiada, la dominant o la d'ús majoritari.

2.5. El nombre de parlants

Amb la denominació de **llengua pròpia** d'un territori es fa referència a l'idioma de la comunitat històricament establerta en aquest espai.

Segons dades del 2017, només **9 llengües** superen els **cent milions** de parlants; 70 tenen entre deu i cent milions de parlants; 240 tenen entre un i deu milions de parlants (en aquest grup hi ha el català), i les restants tenen menys d'un milió de parlants. Si tenim en compte que el món està dividit políticament en uns 250 estats, és evident que hi ha moltes més **comunitats lingüístiques** que no pas estats. De fet, hi ha poquíssims estats amb una llengua única (Islàndia n'és un exemple ben peculiar, amb l'islandès i prou).

Les dotze llengües majoritàries en quantitat de parlants					
1	Xinès	1.200.000.000	7	Bengalí	193.000.000
2	Castellà	414.000.000	8	Rus	170.000.000
3	Anglès	335.000.000	9	Japonès	125.000.000
4	Hindi	260.000.000	10	Alemanys	78.000.000
5	Àrab	237.000.000	11	Francès	76.000.000
6	Portuguès	203.000.000	12	Italià	64.000.000

3. Les llengües d'Europa

Si només tenim en compte les **comunitats lingüístiques** europees amb una tradició secular (prescindint, doncs, dels grups lingüístics provinents de la immigració o d'arrelament recent), a Europa es parlen una cinquantena de llengües.

Distribució geogràfica de les principals llengües que es parlen a Europa segons les tres grans famílies en què s'estructuren.

3.1. Una família de llengües

Llevat d'un reduït grup de llengües (hongarès, sami, finès, carelià, estonià i basc, aquesta d'origen encara desconegut), totes les altres llengües que es parlen actualment a Europa estan emparentades: formen part d'una mateixa família lingüística, la indoeuropea.

La **família lingüística indoeuropea** està integrada per un conjunt de llengües que tenen un **origen comú**: la llengua del poble **indoeuropeu** que, fa uns 6.000 anys, habitava l'estepa eurasiàtica. Diferents grups d'aquest poble es van desplaçar des de diverses zones de l'Àsia central cap a l'Iran, l'Índia i Europa. Això explica que les llengües indoeuropees estiguin, des de l'antiguitat, àmpliament esteses per Europa i el sud-oest d'Àsia (persa, armeni, kurd, etc.) i l'Índia (hindi, bengalí, panjabi, urdú, etc.). A partir del segle xv, a causa de les grans colonitzacions dels imperis europeus, algunes d'aquestes llengües (principalment l'anglès, el castellà, el portuguès i el francès) van arribar també a altres continents. Es calcula que, actualment, més de dos mil milions de persones parlen una llengua indoeuropea.

Família indoeuropea

Llengües germàniques
Llengües cèltiques
Llengües romàniques
Grec
Llengües bàltiques
Llengües eslaves
Albanès
Llengües indoiràniques
Armeni

El rus és una de les llengües amb més parlants del món. A la imatge, rètol d'una botiga de Moscou.

Regulació lingüística de la Constitució de Suïssa

Article 70. Les llengües oficials de la Confederació Helvètica són l'alemany, el francès i l'italià. El romanx serà una llengua oficial per comunicar-se amb persones de llengua romanx.

3.2. Les llengües i els estats

L'Europa de les llengües no es correspon amb l'Europa dels estats. La major part dels estats europeus –tret de Portugal, Albània i Islàndia– presenten una realitat **plurilingüe**, és a dir, a l'interior d'un mateix estat hi conviuen diverses comunitats lingüístiques; per exemple: a la Gran Bretanya es parla l'anglès, però també el gaèlic, a Escòcia, i el gal·lès, al País de Gal·les. Tanmateix no totes les llengües europees gaudeixen del mateix estatus: no tots els estats europeus reconeixen institucionalment la seva diversitat lingüística.

Hi ha estats en què la seva constitució tan sols reconeix l'**oficialitat d'una sola llengua**; és el cas de França. N'hi ha d'altres que, tot i declarar-se monolingües, articulen determinades mesures per protegir les llengües minoritàries; per exemple, la Gran Bretanya o Holanda. I encara hi ha altres estats la constitució dels quals reconeix l'**oficialitat de diverses llengües**. Dins d'aquest grup, cal distingir els estats en què s'estableix una igualtat jurídica, i per això totes les llengües obtenen la condició d'oficials en tot el territori de l'estat (és el cas de Suïssa, Bèlgica, Finlàndia o Irlanda), i els estats que creen una desigualtat jurídica, i per això tenen una sola llengua com a oficial en tot el territori de l'estat i declaren cooficials les altres llengües només en els territoris respectius (és el cas d'Espanya).

4. Les llengües romàniques

Les llengües romàniques van sorgir a l'època medieval de resultes d'un lent procés d'evolució interna de la llengua llatina, que havien imposat els romans en els territoris colonitzats.

Distribució geogràfica de les llengües romàniques.

Les llengües romàniques comencen a tenir entitat pròpia, diferenciada de la del llatí, pels volts dels segles VIII i IX. En aquella època la població romanitzada ja no devia parlar llatí, sinó alguna de les llengües romàniques. L'evolució d'aquestes llengües, però, va continuar el seu procés i, al llarg dels segles, es van anar consolidant i singularitzant. A partir del segle XII, les llengües romàniques accedeixen a l'àmbit escrit i, de mica en mica, hi van substituint la llengua llatina.

Les llengües romàniques, com que provenen d'un tronc comú (el llatí), comparteixen l'arrel en la majoria de paraules.

Esperit de família

Es mostra un sentiment de malaltia quan un francès usa l'anglès per demanar informació en un carrer de Florència, Sevilla o Coïmbra, sense parlar de Montevideo o Porto Alegre. O quan un hispanòfon o un lusòfon actuen de la mateixa manera a París. Aquesta actitud ignora el parentiu entre les llengües del sud d'Europa (i, per tant, de l'Amèrica Llatina) nascudes del llatí. Entre les llengües romàniques –francès, italià, espanyol, català, portuguès, romanès–, la intercomprensió no solament és desitjable, sinó que és possible i fàcil d'adquirir. La intercomprensió és el fet d'entendre llengües sense parlar-les: cada un parla o escriu en la seva llengua, i entén o llegeix la de l'altre. Aquesta gestió, que no necessita cap coneixement previ del llatí, té la naturalesa de soldar un conjunt de països que pertanyen a la mateixa família de llengües, i que tenen interessos i cultures pròximes.

Per un locutor de llengua romana, les altres llengües de la família són immediatament més transparents que la resta. Passa el mateix amb els locutors de la família de llengües eslaves (rus, polonès, txec, serbocroat i búlgar) i amb els de la família de llengües germàniques (anglès, alemany i holandès). Els escandinaus han entès bé aquesta noció de família de llengües, i des de fa molt de temps: un danès, un noruec i un suec s'entenen entre ells parlant cadascú la seva llengua. El costum d'ajudar-se en les semblances (utilitzant-les preferentment quan s'expressen) i l'estudi de les diferències sistemàtiques (coneixent les

que no pertorben la comprensió) permeten als escandinaus comunicar-se fàcilment entre ells, i d'aquesta manera existir com a comunitat. Així, després d'un segle, cada un d'aquests tres països ensenya a l'escola les bases de la gramàtica de les llengües dels dos altres.

[...] Els treballs dirigits amb equips d'estudiants voluntaris, però no especialistes (Eurom4), demostren que en seixanta hores un locutor d'una llengua romànica pot aconseguir llegir i entendre textos en tres de les altres llengües (llibres, enciclopèdies, articles de premsa). En la majoria de temes, no obstant això, cal una mica més de temps per aconseguir una bona gestió de la comprensió oral (conversació, pel·lícules, ràdio i televisió).

[...] Replantejar l'aprenentatge per famílies de llengües tindria múltiples avantatges. En el pla individual, es comparteix un sentiment d'igualtat i confort: ningú no abdica de la seva llengua per adoptar la de l'altre. L'atenció només es mobilitza en les fases d'escolta i, per això, es redueix la fatiga. I, políticament, tant europeu com internacional, aquest aprenentatge suposaria una dinàmica de multipolaritat i de democràcia lingüística davant la hiperpotència i la llengua única.

FRANÇOISE PLOQUIN: «Esperit de família», article publicat a *Le Monde diplomatique* el 12 gener de 2005. (Traducció de Rut Jou.)

ACTIVITATS

1.1. Redacta una **definició** dels termes següents:

- a) *llenguatge*; b) *família lingüística*; c) *llengua oficial*; d) *llengua en procés de normalització*, i e) *comunitat lingüística*.

1.2. En què es basa la **classificació genètica** de les llengües? Amb l'ajut d'un diccionari enciclopèdic, delimita, en un mapa mut i amb diferents colors, l'extensió de cadascuna de les grans famílies lingüístiques d'Europa.

1.3. En què es basa la **classificació tipològica** de les llengües? Quins són els tres grups bàsics d'aquesta classificació?

1.4. Relaciona els grups de **llengües indoeuropees** de la columna de l'esquerra amb la branca o la subfamília corresponent, que trobaràs a la columna de la dreta.

Llengües cèltiques	1	a	anglès, alemany, noruec, danès, suec, neerlandès, islandès
Llengües germàniques	2	b	letó, lituà
Llengües bàltiques	3	c	hindi, bengalí, panjabi, singalès, afganès, persa
Llengües eslaves	4	d	irlandès, gal·lès, gaèlic, bretó
Llengües indoitàliques	5	e	polonès, rus, txec, bielorús, ucraïnès, búlgar, serbocroat

1.5. Analitza el lèxic següent i comenta'n les similituds relacionant-les amb les **agrupacions de les llengües**:

Català	Francès	Anglès	Italià	Alemany
aigua	eau	water	acqua	Wasser
carn	chair	flesh	carne	Fleisch
lluna	lune	moon	luna	Mond
orella	oreille	ear	orecchio	Ohr
pedra	pierre	stone	pietra	Stein
sang	sang	blood	sangue	Blut

1.6. Compara aquestes quatre versions del primer paràgraf de *El petit príncep* d'Antoine de Saint-Exupéry i intenta redactar-ne una en català:

- a) *Lorsque j'avais six ans j'ai vu, une fois, une magnifique image, dans un livre sur la Forêt Vierge qui s'appelait «Histoires Vécues». Ça représentait un serpent boa qui avalait un fauve. Voilà la copie du dessin.* (Versió en francès.)
- b) *Un tempo lontano, quando avevo sei anni, in un libro sulle foreste primordiali, intitolato «Storie vissute della natura», vidi un magnifico disegno. Rappresentava un serpente boa nell'atto di inghiottire un animale. Ecco la copia del disegno.* (Traducció a l'italià.)
- c) *Certa vez, quando tinha seis anos, vi num livro sobre a Floresta Virgem, «Hitórias Vividas», uma imponente gravura. Representava ela uma jibóia uma fera. Eis a cópia do desenho.* (Traducció al portuguès del Brasil.)
- d) *Cuando yo tenía seis años vi una vez una lámina magnífica en un libro sobre el Bosque Virgen que se llamaba «Historias Vividas». Representaba una serpiente boa que se tragaba a una fiera. He aquí la copia del dibujo.* (Traducció a l'espanyol de l'Argentina.)

1.7. Tria cinc paraules dels textos anteriors que tinguin la mateixa arrel en les cinc llengües i cerca quina era la forma originària en llatí. Per exemple: *fr.* an, ans / *it.* anno, anni / *port.* ano, anos / *esp.* año, años / *cat.* any, anys / *llatí* ANNU

1.8. En grups de tres o quatre, llegiu atentament el fragment reproduït de l'article «Esperit de família» de Françoise Ploquin, tenint en compte el seu plantejament, responeu a les qüestions següents:

- a) Si fem un viatge a França o a Portugal, quina de les llengües següents, per proximitat lèxica i sintàctica, ens hauria de facilitar millor la intercomprensió: l'anglès o el català?
- b) Quins són els factors que ens predisposen a utilitzar l'anglès quan sortim a l'estranger?

2. Sociolingüística de la llengua catalana

GUIÓ

1. La llengua com a fet social
2. La comunitat lingüística catalana
3. El marc legal
4. El coneixement de la llengua catalana

La ciutat de Barcelona és el municipi que concentra el major nombre de població catalanoparlant.

I. La llengua com a fet social

La **sociolingüística** és la disciplina que estudia les interaccions entre la **llengua** i el **medi social**. Són temes destacats de l'estudi sociolingüístic l'**ús social** de les llengües, els processos de **substitució** i de **normalització** lingüístiques, els fenòmens de **llengües en contacte** i les **actituds** socials respecte a les llengües.

Un infant, en néixer, ja té la **facultat del llenguatge**; tanmateix necessitarà que passin deu o dotze mesos abans no digui les primeres paraules, i un parell o tres d'anys abans no expressi els seus pensaments amb enuncisats lingüístics ben formats. Aquest fet, que es repeteix en cadascun dels individus, es fa realitat perquè l'infant necessita, des del primer moment, el **contacte social**. Des del primer dia, l'infant i els adults que se n'ocupen s'endinsen en un camp de **rutines socials** en què l'infant aprendrà a expressar les seves intencions per tal que els adults les reconguin. Aquesta **necessitat comunicativa** constitueix l'impuls decisiu en l'**aprenentatge** de la llengua.

Un adult que pretén aprendre una **segona llengua** passa per un procés semblant: l'aprenentatge serà efectiu quan senti la **necessitat d'interrelacionar-se** amb les persones que utilitzen la llengua que vol aprendre. Per tant, la motivació principal per aprendre una segona llengua és la necessitat d'**entrar en contacte** amb un grup social amb el qual volem interactuar. La llengua, doncs, no és una entitat en si mateixa, aïllada de l'entorn social; és un **fet social**.

Per altra banda, una llengua és un **sistema obert** que evoluciona i s'enriqueix d'acord amb les necessitats socials. Cada grup social desenvolupa un sistema lingüístic capaç d'abastar totes les **necessitats expressives** que la tradició cultural i el progrés plantegen. Totes les llengües, doncs, tenen la potencialitat d'adaptar-se a les noves condicions en què es trobin els seus parlants.

Najat El Hachmi, escriptora catalana d'origen marroquí.

Qui digui que una llengua no és res més que una manera de compartir informació i que mentre ens comuniquem ja està bé, s'equivoca. Una llengua és molt més que això i la nostra posició davant d'ella determina la naturalesa de les nostres relacions, el nostre posicionament en el món, de la mateixa manera que triar una paraula i no una altra diu més de nosaltres que el missatge que fem arribar. La llengua no es pot desvincular mai dels vincles afectius que ens proporciona, del pont que ens ajuda a establir amb els altres. Per això només a través del coneixement i ús de la llengua d'un país es pot copsar la seva naturalesa real, es pot produir el reconeixement mutu entre els que pretenen comunicar-se. Et parlo en aquesta llengua perquè et reconec com a proper i no t'exclo, jo et parlo en la teva llengua perquè vull formar part d'aquest tot.

NAJAT EL HACHMI: Pròleg del manifest «El català, llengua comuna». Sant Jordi 2008.

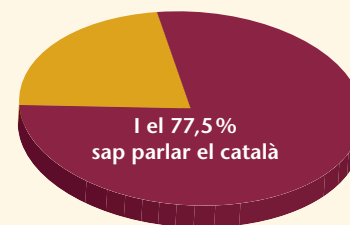
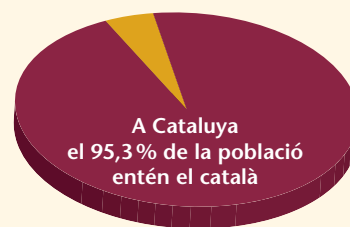
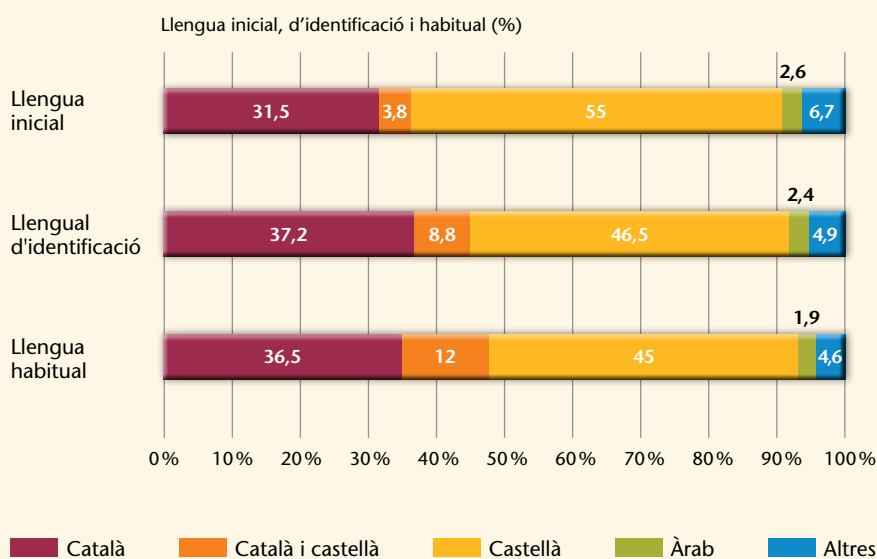
Però una llengua no és tan sols un mitjà comunicatiu per relacionar-nos amb els altres; una llengua és també una determinada manera de conèixer i d'**interpretar el món**. Cada llengua, doncs, és una **cosmologia**, una visió particular de la realitat, la concreta i l'abstracta. Per això, la desaparició d'una llengua no és tan sols la desaparició d'un sistema de comunicació; la desaparició d'una llengua és el resultat o l'efecte de la desaparició d'un **grup social** que manifestava a través de la seva llengua una **concepció** única i insubstituïble del món. Es tracta, doncs, d'una pèrdua irreparable.

I.1. La llengua materna o primera llengua

La llengua materna és aquella que cada individu aprèn durant la **infantesa** gràcies al **contacte amb els progenitors** o els adults. També s'anomena **primera llengua** (la primera llengua que parla un individu).

A l'hora de considerar la llengua materna a Catalunya, cal tenir en compte el **procés immigratori** que viu el país en els darrers anys. Els alumnes catalans d'origen estranger del 2016, procedents de 150 estats diferents, presentaven una diversitat de llengües maternes que superava les 250 –cal tenir en compte que en alguns països es parla més d'una llengua, fins i tot quatre o cinc de diferents–. Entre aquestes llengües, cal destacar l'àrab, l'amazic, el romanès, el xinès, l'urdú, el ful, el portuguès, el quítxua i l'ucraïnès.

Creix la població que no té la llengua catalana com a llengua inicial però l'adopta i s'hi identifica (2016)

1.2. La llengua territorial o llengua pròpia

És evident que els territoris no tenen llengua, ja que els territoris no parlen. Tanmateix utilitzem el terme *llengua territorial* o *llengua pròpia* per referir-nos a la **llengua històrica** parlada per la immensa majoria dels habitants establerts en un territori determinat durant un període de temps relativament llarg. És per això que podem parlar de mapes lingüístics i establir els límits geogràfics de la llengua pròpia d'un territori determinat. Així, la llengua catalana és la **llengua pròpia** d'un territori d'uns 69.000 quilòmetres quadrats i d'uns 14.193.223 d'habitants, segons dades de l'any 2016.

La llengua pròpia d'un territori, en tant que llengua històrica, ha de tenir un **ús públic preferent** i ha d'actuar com a **llengua de cohesió** de tota la població que viu al territori. Per això el català és la llengua pròpia de les institucions públiques i de l'ensenyament.

Políticament, els països que tenen el català com a llengua pròpia estan dividits en quatre estats europeus:

Al Regne d'Espanya	– Principat de Catalunya – País Valencià* – Illes Balears i Pitiüses – Franja de Ponent (o Franja Oriental d'Aragó)
A la República Francesa	– Catalunya Nord (comarques del Rosselló, el Conflent, el Capcir, el Vallespir i l'Alta Cerdanya)
Al Principat d'Andorra	– Andorra (regió pirinenca formada per l'alta conca del riu Valira)
A la República Italiana	– L'Alguer (a l'illa de Sardenya)

* Al País Valencià la llengua catalana és anomenada *valencià*.

Aquest espai territorial es va configurar com a entitat política, cultural i lingüística a l'**època medieval** (entre el segle VIII i el segle XIII). Des d'aleshores la llengua catalana ha estat el **mitjà de comunicació natural** de la immensa majoria de la població.

I.3. Les llengües sobrevingudes substitutòries

Una sèrie de **factors històrics** han provocat que, dins l'espai territorial propi de la llengua catalana, llengües sobrevingudes (principalment el castellà i el francès) l'hagin **reemplaçada**, parcialment o totalment, en diversos **àmbits d'ús**. Els dos factors més importants d'aquest fet són la imposició de les **llengües estatals** i la **immigració**.

- a) **La imposició de les llengües estatals.** Al llarg dels últims tres segles l'estat espanyol, per mitjà de diverses **lleis** i diversos **decrets**, ha imposat la **llengua castellana** com a llengua **oficial** i pública de tot el territori. Aquesta imposició ha fet que, en certs períodes, la llengua catalana fos **substituída** per la castellana en molts dels **àmbits públics**, d'una manera especial en l'administratiu i l'educatiu. Exceptuant el període de la Segona República (1931-1939) i el període democràtic actual (des del 1976), l'única llengua declarada oficial dins l'estat espanyol ha estat la castellana des del segle XVIII.

De manera semblant, l'estat francès ha imposat la **llengua francesa** com a única llengua oficial i pública a la **Catalunya Nord**. Des del segle XVII la llengua oficial de l'administració i de l'ensenyament a la Catalunya Nord és únicament el francès.

- b) **La immigració.** El procés immigratori del segle XX ha canviat la **fisonomia lingüística** del territori, principalment a les àrees metropolitanes. Catalunya va rebre, al llarg del segle XX, uns **tres milions d'immigrants**, la immensa majoria de **parla castellana**. Aquest fet ha modificat els **usos lingüístics** de la vida social: si a principis del segle XX era excepcional parlar castellà, ja que la població era, en general, catalana monolingüe, a principis del segle XXI els usos lingüístics majoritaris de la societat es reparteixen de manera força igualitària entre el català i el castellà. A aquest fet cal afegir la nova immigració del segle XXI, arribada d'arreu del món, de gent amb llengües nadives diferents de la castellana.

Un 50,1 % de la població de Catalunya diu que la seva llengua d'ús habitual és la catalana; un 50,7 %, la castellana; un 6,8 % fa servir indistintament català i castellà, i gairebé un 6 % fa servir com a llengua habitual una altra llengua.

Retolació pública bilingüe a Fraga, capital del Baix Cinca (Franja de Ponent).

S'anomena **àmbit d'ús** lingüístic cadascuna de les situacions en què pot ser usada una llengua. Es consideren àmbits d'ús generals la relació dins de la llar familiar; la relació entre amics, la relació en el món laboral, la relació comercial, la comunicació en els mitjans audiovisuals, la comunicació a través d'Internet, etc.

I.4. Substitució i normalització lingüístiques

L'**ús social** de la llengua catalana va retrocedir, en termes relatius (o de percentatge), de manera molt important a partir de la dècada de 1960. A més a més, la major part dels **nous canals de comunicació** escrita (diaris i revistes) i audiovisual (ràdio, televisió, cinema...) implantats durant la dictadura franquista (1939-1975) van utilitzar la **llengua castellana** com a sistema de comunicació habitual i van deixar tan sols un espai residual a la llengua catalana, situació que perdura encara avui, per exemple, en l'àmbit cinematogràfic.

Aquesta situació és pròpia d'una **llengua minoritzada** (que no s'utilitza en tots els àmbits de la relació social) **en vies de substitució** (una altra llengua ocupa àmbits que, en una situació de normalitat, li serien propis). És per això que, a partir de 1976, les institucions públiques van iniciar diversos projectes de **normalització lingüística** per tal de **preservar l'ús social** de la llengua catalana.

S'anomena **substitució lingüística** el procés en què la llengua històrica d'un territori determinat és reemplaçada (llengua recessiva) per una altra de sobrevinguda (llengua expansiva). La substitució se sol produir de manera gradual, començant normalment pels àmbits cultural i administratiu i avançant cap als àmbits de caràcter més privat o íntim. El procés de substitució lingüística culmina amb la mort de la llengua pròpia del grup social del territori afectat.

S'entén per **normalització lingüística** el programa social i polític que té com a objectiu mantenir en plena vitalitat, en tots els àmbits d'ús, la llengua històrica d'un territori que s'ha vist amenaçada per un procés de substitució que no ha culminat.

La **minorització lingüística** és la situació en què una llengua es troba en desavantatge davant d'una altra de sobrevinguda. La llengua minoritzada sol tenir una presència social menor i, sovint, és relegada als àmbits privats.

Un dels primers objectius dels programes de normalització lingüística és facilitar l'**aprenentatge de la llengua catalana** a tota la població. La **immersió lingüística** a l'escola (fent ús de la llengua catalana com a llengua vehicular de l'aprenentatge escolar) i els **cursos de llengua per a adults** (organitzats per institucions públiques i privades arreu del territori) han estat instruments fonamentals per aconseguir que, a principis del segle XXI, la immensa majoria de la població de Catalunya entengui la llengua catalana (el 94,3 %) i que un percentatge molt elevat sigui capaç de parlar-la (80,4 %).

Per altra banda, són moltes les institucions públiques i privades que han fet esforços importants perquè la llengua catalana tingui una **presència rellevant en els àmbits públics**: a la ràdio, a la televisió, a Internet, a les llibreries, a l'administració, etc. Tanmateix la poderosa oferta de la llengua castellana (en premsa, ràdio, televisió, cinema...) i, últimament, també de la llengua anglesa fa més difícil que la llengua catalana recuperi l'ús preferent que li correspon com a llengua pròpia del territori.

Les col·lectivitats que comparteixen una mateixa llengua i que estan assentades en l'espai territorial d'una altra comunitat lingüística –grups d'immigrants, de refugiats, etc.– reben la denominació de **grups lingüístics**.

2. La comunitat lingüística catalana

S'entén per comunitat lingüística el **grup social** que presenta les característiques següents: a) els seus membres comparteixen una **mateixa llengua**; b) el grup és conscient de formar una unitat i, per tant, manté una certa **cohesió interna**; i c) el grup constitueix una **comunitat històrica** i, per tant, comparteix un espai, una cultura i una tradició.

La comunitat lingüística catalana presenta dues característiques que la singularitzen: per una banda, l'**estat de fragmentació** política i administrativa en què es troba en l'actualitat (com hem vist més amunt, la població catalanoparlant està distribuïda en quatre estats diferents) i, per l'altra, la **condició de bilingüe** (català / castellà, català / francès o català / italià) de tots els integrants de la comunitat.

L'**estat de fragmentació** política de la població catalanoparlant restringeix les relacions entre els membres dels diferents territoris, dificulta l'acció conjunta i fa minvar el grau de consciència unitària. A més a més, impedeix dur a terme una política lingüística unitària, la qual cosa col·loca la llengua catalana en una situació d'inferioritat respecte a les altres llengües.

El fet que tota la població catalanoparlant tingui la **condició de bilingüe** és un avantatge molt important a l'hora de competir en un mercat comunicatiu cada vegada més ampli. A més, comporta una gran riquesa cultural. Però també pot ser un factor negatiu per a la llengua pròpia en procés de recuperació si la població catalanoparlant, pel fet de ser bilingüe, canvia de llengua sistemàticament (del català al castellà) i, en canvi, la població castellanoparlant es manté sempre monolingüe.

El procés de globalització de l'economia i el treball fa cada dia més necessari l'aprenentatge d'altres llengües, d'una manera especial l'anglès.

Una **persona bilingüe** és aquella que es manifesta competent en l'ús social de dues llengües. Tots els membres de la comunitat lingüística catalana de l'estat espanyol són competents en català i castellà; tots els de l'estat francès ho són en català i francès, i tots els de l'estat italià ho són en català i italià.

El destí t'ha fet un regal: dues llengües. Conserva aquest tresor. Potser algú et dirà: «No ets un vertader A», o potser també: «No ets un vertader B». Riu-te'n i digues: «Sóc AB». Tens dos òrgans per entendre el món, el present, el passat i el futur, els desitjos, els projectes, els records... Desenvolupa la teva llengua i l'altra llengua teva. Aprèn a comprendre, a parlar, a llegir en totes dues. La vida ha enriquit la teva capacitat de comunicar. Sigues creatiu en totes dues, totes dues s'enriquiran mútuament. No permetis que les dues llengües siguin enemigues. Cap no és més bella

que l'altra, cap no és més noble. Si una de les dues llengües està més a prop del teu cor, i generalment ocorre així, procura estimar també l'altra, pare i mare, camp i ciutat, mar i terra es complementen. Enriqueix els teus fills, els teus successors, sigues un bon pare, una bona mare, traspassa'ls dues llengües. Qui sap si seran més pobres o més rics que els teus pares, però en la capacitat de comunicar sí que han de ser tan rics com els seus pares o més.

MIQUEL SIGUAN: *L'Europa de les llengües*. Edicions 62.

3. El marc legal

Els territoris que formen part d'Espanya tenen legalment regulat l'estatus de la llengua catalana per la **Constitució espanyola** i els **estatuts d'autonomia**.

Constitució espanyola de 1978

Article 3

1. El castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat. Tots els espanyols tenen el deure de conèixer-la i el dret d'usar-la.
2. Les altres llengües espanyoles seran també oficials en les respectives comunitats autònomes d'acord amb els seus estatuts.
3. La riquesa de les diferents modalitats lingüístiques d'Espanya és un patrimoni cultural que serà objecte d'especial respecte i protecció.

Estatut d'Autonomia de Catalunya (2006)	Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana (2006)	Estatut d'Autonomia de les Illes Balears (2007)
ARTICLE 6. LA LLENGUA PRÒPIA I LES LLENGÜES OFICIALS 1. La llengua pròpia de Catalunya és el català. [...] 2. El català és la llengua oficial de Catalunya. També ho és el castellà, que és la llengua oficial de l'estat espanyol. Totes les persones tenen el dret d'utilitzar les dues llengües oficials i els ciutadans de Catalunya tenen el dret i el deure de conèixer-les. [...] 4. La Generalitat ha de promoure la comunicació i la cooperació amb les altres comunitats i els altres territoris que comparteixen patrimoni lingüístic amb Catalunya. 5. La llengua occitana, denominada aranès a l'Aran, és la llengua pròpia d'aquest territori i és oficial a Catalunya.	ARTICLE 6 1. La llengua pròpia de la Comunitat Valenciana és el valencià. 2. L'idioma valencià és l'oficial a la Comunitat Valenciana, igual que ho és el castellà, que és l'idioma oficial de l'Estat. Tots tenen dret a conèixer-los i a usar-los i a rebre l'ensenyament de l'idioma valencià i en l'idioma valencià. 3. La Generalitat garantirà l'ús normal i oficial de les dos llengües i adoptarà les mesures necessàries per tal d'assegurar-ne el coneixement. 4. Ningú no podrà ser discriminat per raó de la seua llengua.	ARTICLE 4. LA LLENGUA PRÒPIA 1. La llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, tindrà, juntament amb la castellana, el caràcter d'idioma oficial. 2. Tots tenen el dret de conèixer-la i d'usar-la, i ningú no podrà ser discriminat per causa de l'idioma. 3. Les institucions de les Illes Balears garantirán l'ús normal i oficial dels dos idiomes, prendran les mesures necessàries per assegurar-ne el coneixement i crearan les condicions que permetin arribar a la igualtat plena de les dues llengües quant als drets dels ciutadans de les Illes Balears.

A l'**estat andorrà**, la llengua catalana és l'única **llengua oficial** (Constitució de 1993). La Llei d'ordenació de l'ús de la llengua oficial estableix el següent: «*Drets lingüístics generals*: Tothom té dret a ser atès i correspost en català en les seves relacions orals i escrites amb qualsevol administració pública. *Deures lingüístics generals*: Tots els andorrans tenen el deure de conèixer la llengua catalana».

L'**estat francès**, tot i reconèixer l'existència de llengües minoritàries en el seu territori (com el català, l'occità, el bretó o el basc) i considerar-les pa-

trimoni cultural que cal preservar, consagra la llengua francesa com a única llengua oficial; per tant, segons la legislació francesa, l'ús de la llengua catalana queda restringit als usos privats o familiars, la qual cosa n'impossibilita l'ús davant de les administracions públiques, els tribunals, etc.

L'**estat italià**, en canvi, reconeix els drets lingüístics fonamentals dels parlants de llengües minoritàries en el seu territori i, per tant, estableix el **compromís de protegir** i promoure l'ús del català a la ciutat sarda de l'Alguer.

La **Unió Europea** declara com a llengües oficials i de treball de l'organització les llengües oficials dels estats membres. Pel que fa als estats on existeixen diverses llengües oficials, l'ús d'una llengua es regeix, a petició de l'estat interessat, per les normes generals de la legislació de l'estat.

4. El coneixement de la llengua catalana

La població que viu al territori que correspon al domini de la llengua catalana és d'uns 13.500.000 d'habitants. El **coneixement** de la llengua catalana en els diversos territoris de la comunitat lingüística és dispar a causa de la diversitat de les realitats històriques i polítiques, però en conjunt el nombre de persones capaces de parlar-la és d'uns 9.000.000 i el nombre de les que l'entenen és d'uns 11.000.000.

Població dels territoris que formen el domini lingüístic de la llengua catalana i coneixement de la llengua			
Territori	Població total	Entén el català	Sap parlar català
Andorra	70.082	96,0%	73,2%
Catalunya	7.516.254	95,1%	84,7%
Illes Balears	1.106.753	88,5%	63,4%
País Valencià	4.953.482	84,8%	51,2%
Franja de Ponent (Aragó)	45.357	64,6%	53,9%
Catalunya Nord (França)	457.213	65,3%	37,1%
L'Alguer (Sardenya, Itàlia)	44.082	90,1%	61,3%
Total	14.193.223	11.011.168	9.118.882

Si partim dels percentatges de població que sap parlar català, podem deduir que la situació en què es troba la llengua no és homogènia en tots els territoris. Mentre que a Andorra, a Catalunya, a les Illes Balears i a la Franja de Ponent el percentatge de població amb competència oral és força elevat, al País Valencià i a la Catalunya Nord el percentatge de la població que sap parlar català s'ha reduït dràsticament. Això indica la situació de recessió en què es troba el català en aquests territoris.

ACTIVITATS

2.1. Escriu una **definició** breu, amb paraules teves, dels conceptes següents:

- a) sociolingüística
- b) comunitat lingüística
- c) llengua materna
- d) llengua territorial (o pròpia)
- e) àmbit d'ús d'una llengua
- f) procés de substitució lingüística
- g) procés de normalització lingüística
- h) llengua minoritzada (o en regressió)

2.2. Quines són les **set àrees** administratives que configuren el domini territorial de la llengua catalana? A quin estat europeu pertany cadascuna?

2.3. Quantes **persones** són capaces d'entendre la llengua catalana? I quantes són capaces de parlar-la?

2.4. Què s'entén per persona bilingüe? Tota la població catalana es pot considerar bilingüe? Per què?

2.5. Actualment, una part de la població catalana practica un bilingüisme passiu (entén el català i el llegeix, però no el parla). Quins en són els motius?

2.6. La informació sobre el lloc de naixement de la població ens dóna una imatge de la importància del **fenomen migratori recent** en cada territori. Observa el quadre estadístic que hi ha al peu de la pàgina i respon a les preguntes següents:

- a) Quins són els dos territoris que tenen la meitat o més de la població nascuda fora del domini lingüístic català?
- b) Quina deu ser la llengua materna de la majoria de la població incorporada recentment a la Catalunya Nord? I a l'Alguer? I als altres territoris?
- c) En quina època es va produir a Catalunya una gran immigració de gent provinent de l'àrea de parla castellana? Quin canvi va produir aquest fenomen en els usos lingüístics?

2.7. Les dades estadístiques per edats permeten analitzar l'**evolució del coneixement** de la llengua en els diferents territoris. Comenta quina és aquesta evolució en cadascun dels territoris indicats en aquest quadre estadístic:

Distribució per edats de la capacitat de parlar en català				
	Catalunya	Illes Balears	País Valencià	Catalunya Nord
Més grans de 64 anys	77,7 %	78,8 %	64,1 %	43,6 %
De 45 a 64 anys	76,5 %	69,1 %	58,4 %	37,7 %
De 30 a 44 anys	88,4 %	72,3 %	51,6 %	39,9 %
De 15 a 29 anys	95,4 %	80,1 %	57,1 %	24,3 %

Població nascuda fora del territori del domini lingüístic català						
Andorra	Catalunya	Illes Balears	Franja de Ponent	País Valencià	L'Alguer	Catalunya Nord
50,9 %	35,26 %	49,7 %	11 %	31,1 %	34,4 %	55,4 %

- A quins dels territoris la capacitat de parlar en català és més alta en els joves (de 15 a 29 anys) que en els vells (més grans de 64 anys)? Com interpretes aquesta tendència a l'alça en el pas generacional? Quines en poden ser les causes?
- A quins dels territoris la capacitat de parlar en català és més baixa en els joves que en els vells? Com interpretes aquesta davallada en el pas generacional? Quines en poden ser les causes?
- A quin dels territoris la davallada és prou significativa i el grau de competència dels joves és prou baix per fer-nos témer per la supervivència de la llengua? Relaciona aquest fet amb el procés de substitució lingüística i amb el marc legal existent en l'estat francès.
- Com interpretes l'evolució de les dades del País Valencià, en què, després d'una davallada important, es produeix una remuntada en l'edat de 15 a 29 anys?

2.8. Compara les dades de l'activitat anterior amb les de l'ús prioritari de la llengua catalana dels quadres següents i fes-ne una interpretació.

Distribució per edats de l'ús prioritari del català a la llar familiar				
	Catalunya	Illes Balears	País Valencià	Catalunya Nord
Més grans de 64 anys	57,3 %	65,6 %	48,5 %	2,8 %
De 45 a 64 anys	44,1 %	44,4 %	35,9 %	0 %
De 30 a 44 anys	43,5 %	41,3 %	32,0 %	0 %
De 15 a 29 anys	39,4 %	31,8 %	29,0 %	0 %

Distribució per edats de l'ús prioritari del català amb els amics				
	Catalunya	Illes Balears	País Valencià	Catalunya Nord
Més grans de 64 anys	55,4 %	62,6 %	45,8 %	7,2 %
De 45 a 64 anys	41,6 %	42,4 %	33,9 %	2,6 %
De 30 a 44 anys	40,1 %	36,4 %	28,5 %	1,1 %
De 15 a 29 anys	35,3 %	25,1 %	23,5 %	0 %

- Quin fenomen (alça o davallada) es produeix en l'ús de la llengua catalana a la llar i amb els amics en el pas generacional en tots i cadascun dels territoris indicats? Relaciona aquest fenomen amb el procés de substitució lingüística: Quina llengua és la recessiva? Quina deu ser la llengua expansiva en cadascun dels territoris?
- Com interpretes que en alguns territoris la capacitat de parlar la llengua catalana augmenti en la població més jove (fixa't en l'activitat anterior) i, en canvi, l'ús social disminueixi?

2.9. Analitza la presència de la llengua catalana en el consum dels grans mitjans de comunicació segons els territoris.

Consum de mitjans de comunicació en català				
	Catalunya	Illes Balears	Andorra	Catalunya Nord
Televisió	33 %	28 %	39 %	4 %
Ràdio	66 %	21 %	55 %	4 %
Premsa	37 %	12 %	64 %	1 %

Font de totes les taules: QUEROL, ERNEST (coord.): *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI*. Generalitat de Catalunya, 2007.

- a) A quins territoris el consum de mitjans de comunicació en català s'aproxima o supera el 50 %?
- b) Quines són les cadenes de televisió que emeten programes en català?
- c) Quines són les emissores principals que emeten en català?
- d) Quins són els diaris més importants que es publiquen en català?

2.10. Digues quin és l'**estatus jurídic** del català en aquests territoris:

- a) a Andorra
- b) a Catalunya, el País Valencià i les Balears

- c) a la Catalunya Nord
- d) a l'Alguer.

2.11. Què estipulen les **lleis d'educació** de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears respecte al coneixement i l'ús de la llengua catalana?

2.12. En grups, feu un petit estudi sociolingüístic de les famílies dels alumnes de la classe.

2.13. En grups, feu un petit treball sociolingüístic sobre l'ús social de la llengua en diversos àmbits amb els quals esteu familiaritzats.